

דרישונות

פרשת ויקרא, תשע"ח, מספר 1262

קורבן מביא להתקרבות, האומנם?

אריה ארזי

המקום אשר שם הא-להים, רק בקריאה שיקרא אותו, שכבר נאמר למשה "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת" (שמ' כה:כב), "אֲשֶׁר אֲנוּעַד לְךָ שְׁמָה" (שמ' לו:ו). וכיון שידע שהשם יושב הכרובים, נתיירא לבא באהל כלל עד שקרא אליו כאשר בהר סיני שאמר "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעֶנָן" (שם כד:טז).²

רק כאשר קרא ה' אל משה בקריאה של חיבה, יכול היה משה להיכנס ולשמוע את דבר ה'. דהיינו: הקב"ה בחר לקרוא למשה; זו איננה תוצאה מחויבת המציאות מבניית המשכן. ועל מה דיבר ה' עם משה? על הקורבנות: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי יִקְרִיב מִמֶּם קָרְבָן לַה'" (וי' א:ב).

ברצוני להרחיב את הקשר שבין ההזמנה להיכנס למשכן ובין הקורבנות, ולטעון כי גם בקורבן – כמו בכניסה למשכן – אין תהליך שתוצאתו מובטחת מראש. לא מובטח למקריב הקורבן שיתקבל קורבנו, ולא בטוח שיתרחש תהליך של התקרבות בין המקריב לקב"ה. כל זה רמוז או מתגלה לנו בקשר שבין "ויקרא אל משה" לבין הנושא הראשון שעליו מצווה ה' את משה, לאחר כניסתו למשכן: הקרבת הקורבנות.

ספורנו מדגיש (בפירושו לפס' ב) את מצבו הנפשי של המקריב, מצב של הכנעה:

"אָדָם כִּי יִקְרִיב מִמֶּם קָרְבָן". כי יקריב מעצמכם בוידוי דברים והכנעה, על דרך "וַיִּשְׁלַמְהָ פְּרִים שְׁפָתֵינוּ" (הושע יד:ג) וכאמרו "זָבַחִי אֶל־לֵהִים רוּחַ נְשִׁבְרָה" (תה' נא:יט). כי אין חפץ בכסילים המקריבים בלתי הכנעה קודמת.

נושא מרכזי בספר "ויקרא" הוא הקורבנות לסוגיהם. שמו של הספר נקרא על פי המילה הראשונה שלו, ושם זה נתפס כמילה טכנית גרידא. אני מבקש לקשר בין המילה הזאת ובין מהותו של הספר, והיא השאלה מה אמור לקרות כאשר הוקרב קורבן.

ספר "ויקרא" הוא המשכו של ספר "שמות", שבסופו כתוב: "וַיִּכַּס הָעֶנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד, וַיִּכְבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לְבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֶנָן וַיִּכְבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן" (שמ' מ:לד).

במדרש שמות רבה¹ כתוב שמשה הבין שהוא זקוק לרשות כדי להיכנס לאוהל מועד:

דרש באהל מועד ואמר: ומה אם סיני שלא הייתה קדושתו אלא לשעת מתן תורה, לא עליתי אלא ברשות שנאמר "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה מִן הַהָר לֵאמֹר" (שמ' יט:ג), אהל מועד שהוא לדורות, היאך יכול אני להכנס לתוכו אלא אם קורא אותי הקדוש ברוך הוא. והסכים לדעתו שנאמר: "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד" (וי' א:א).

דהיינו, לאחר כל המאמץ העצום של הקמת המשכן, שנבנה כדי ששם ייוועד הקב"ה עם משה, כלל לא ברור אם מהלך זה הצליח, ואם אכן יוכל משה להיכנס אל המשכן. דבר זה תלוי בהסכמתו של הקב"ה, שאינה מובטחת מראש. רמב"ן מפרש (א:א):

אמר הכתוב כאן "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו" - ולא כן בשאר המקומות, בעבור שלא היה משה יכול לבא אל אהל מועד, להיותו נגש אל

* אריה ארזי, סמנכ"ל לסטודנטים באוניברסיטת בר אילן, מרצה ומנחה סדנאות בנושאי ניהול ומנהיגות.

** המאמר נכתב לעילוי נשמת אמי מורתי, אוד מוצל מאש, רות בת אברהם וגיטל לבית דינסטאג ז"ל ואבי מורי שאול הכהן בן יהודה ולאה ז"ל.

¹ מדרש שמות רבה (יט) מונה שלושה דברים שעשה משה מדעתו והקב"ה הסכים עימו, וזה הדבר השני.

² דבר דומה לזה מצאנו בהכנות למעמד הר סיני. כתוב בפרשת "משפטים": "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעֶנָן" (שמ' כד:טז). משה היה חייב להמתין לקריאת ה', ובלעדי הקריאה לא יכול היה לעלות אל הר סיני.

יש להעיר שהקשר בין פתיחת הספר לבין הקורבנות מופיע במפורש במדרש:

הרי תשע תיבות (תשע המילים בפסוק הראשון בספר "ויקרא") כנגד תשעה קרבנות, שנאמר (וי' ז:לז-לח): "זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים. אשר צוה ה' את משה בהר סיני... להקריב את קרבניהם" זה הבכור והמעשר והפסח – הרי תשעה (אוצר מדרשים, אייזנשטיין, עמ' 70).

בניגוד לדתות האליליות, שבהן ניסה האדם לשלוט באליל בעזרת הקורבן, הרי המאמין היהודי מכיר באפסות האדם לעומת גדלות הבורא. היהודי מחויב לעבוד את בוראו, אבל הבורא אינו מחויב לקבל את העבודה ואת הבקשה. יואב, שר הצבא של דוד המלך, אמר זאת במלחמתו הכפולה בארם ובבני עמון: "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עֲמֹנוּ וּבְעַד עַרְי אֶל־לְהִינוּ וְהָיָה יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו" (שמו"ב י"ב). האדם מחויב בהשתדלות מקסימלית, אך אין אנו בקיאים בדעת עליון ובחשבונותיו.

לעניין זה יש גם משמעות מעשית עבורנו כיום. היום אין לנו קורבנות, ואת מקום הקורבנות מחליפות התפילות. אנו מצווים להתפלל את התפילה הטובה ביותר שאנו יכולים להפיק מתוכנו, וכשאנו מתפללים אנו צריכים להיות ברמה המוסרית הראויה על מנת שתפילתנו תתקבל. הבה נניח שהתפילה הייתה מעולה לפי כל קריטריון, אך האם השגנו בכך קרבה לקב"ה?

העיון דלעיל נותן את התשובה. עם זאת, אולי אפשר להקטין את אי הוודאות: כאשר האדם מתפלל בענווה לפני בוראו, גדל הסיכוי שאכן ייענה. הדבר רמוז במילה "ויקרא" המסתיימת באל"ף זעירה. וכך כתב רבי מאיר בן ברוך:⁶

כך פירש מורי הרב מאיר זצ"ל: לפי שמשה היה גדול ועניו ורצה לכתוב "ויקרא" לשון מקרה, כאילו לא דבר עמו אלא בחלום, והקדוש ברוך הוא אמר לו: תכתוב "ויקרא". משה לא רצה לכותבה בפירוש מחמת ענוותנותו, אמר: אכתבנה קטנה יותר משאר אלפי"ן שבתורה.

כאשר א-לוהים קורא לאדם, וכל שכן כשהאדם מבקש את א-לוהים, עליו לבוא בענווה. יהי רצון שנתפלל תמיד בענווה הרמוזה באל"ף הזעירה של "ויקרא", ושישמע ה' את תפילתנו.

⁶ תלמיד המהר"ם מרוטנבורג נפטר ה'נ"ג (1293). דבריו מובאים בחומש "תורת חיים", בפירושו לפסוקנו.

המהר"ל³ אומר: "וזהו לשון קרבן, התקרבות אל השם יתברך על ידי הקרבן". בדרך זו הלכו גם רבים מגדולי החסידות.⁴

אנו מבקשים את קרבת הקב"ה על ידי הקרבת הקורבן. ממילא יש ציפייה כי הקורבן יפעל את פעולתו, והמקריב ירגיש שהתקרב לקב"ה. אולם השאלה העומדת לדיון היא: האם המקריב יכול להיות בטוח בהצלחת פעולתו? נניח לשם הדגמה שמדובר בקורבנות נדבה, עולה ושלמים; האם מובטח לו שכאשר הוא מקריב קורבן בכוונת אמת להתקרב, ובהקרבה לא נפל שום פסול "טכני" – יפעל התהליך הזה את פעולתו הברוכה והוא ימצא את עצמו מקורב לקב"ה?

בהידרשנו לשאלה זו אומרים לנו הנביאים כי יש תנאי מקדים לעצם ההקרבה, והוא שהאדם המקריב צריך להיות אדם בעל רמה מוסרית וחברתית ראויה, שאם לא כן אין הקב"ה חפץ בקורבנו. כך מוכיחים אותנו ישעיהו, עמוס, ירמיהו, הושע ומיכה.⁵

נחדד את שאלתנו ונעמיד אותה במקרה שאכן נתמלאו התנאים הבאים: (א) האדם ראוי מבחינה מוסרית. (ב) לא נפל פגם טכני בהקרבה. האם בתנאים האלה מובטחת ההתקרבות? לעניות דעתי התשובה לשאלה זו היא שלילית. האדם עושה את שלו, אך אין לו שום יכולת לדעת, להבטיח, לשער, או לחזות מראש, מה תהיה תגובת הקב"ה.

הוכחה ברורה לכך אנו מוצאים כבר בספר "בראשית": "וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה'. וְהָבֵל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוּ וַיִּשַׁע ה' אֶל הָבֵל וְאֶל מִנְחָתוֹ. וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה" (בר' ד-ג:ה).

קין היה הראשון שחשב להביא קורבן וביצע זאת בפועל, והבל רק הלך בעקבותיו, ובכל זאת ה' לא שעה למנחתו של קין ולא קיבל את קורבנו. דהיינו, האדם חייב לעשות את המירב, אבל הקב"ה מחשב את חשבונותיו, והיענותו אינה מובטחת.

לדעתי, רעיון זה רמוז כבר בפתיחה של ספר "ויקרא", כאמור לעיל. הספק קיים הן ביחס ליכולת של משה להיכנס למשכן, והן ביכולת המקריב להתקרב לקב"ה.

³ גבורות ה', פרק ח.

⁴ למשל של ר' אפרים מסדילקוב, נכד הבעש"ט, בספרו "דגל מחנה אפרים". וראו הרחבה במאמרו של הרב איתמר אלדר "אדם כי יקריב מכם" (במרשתת).

⁵ להרחבה עיינו במאמרו של א' רופא על יחס הנביאים לפולחן (במרשתת).

תורת הכוהנים כסוד הצמצום

עומר מינקה

לאור ההנחה שכלל ישראל הם הנמענים של חומש "ויקרא", כמו של שאר חומשי תורה, נשאלת השאלה כיצד עשויים הציוויים של עבודת הכוהנים להשפיע על הקורא הישראלי מן השורה, שאינו נמנה על המשתתפים בעבודת הקורבנות, ומהי תרומתן של מצוות אלו לכלל לומדי התורה, המורגלים בסיפורים היסטוריים מכווננים, ובקובצי חוקים הרלוונטיים עבורם?

מקובל לראות במצוות הקשורות לעבודת המשכן אמצעים שנועדו לתת מקום לעבודת ה' באמצעות העלאת קורבנות מן החי והצומח. ואולם, עיון בסעיפי החוק שבפרשתנו ובשאר החומש מעלה תחושה, שיותר משנועדו הדינים הללו לאפשר את קיום הפולחן על ידי הקרבת קורבנות, נועדו הם לגדור לו גדרים ולהגבילו. הרמב"ם ניסח עקרון זה בבהירות, במורה נבוכים חלק ג, פרק לב:

הקרבת הקורבנות, אף על פי שהוא לשמו יתברך, לא הוטל עלינו כמו שהיה בראשונה, כלומר שיוקר בכל מקום ובכל זמן, ולא יוקם מקדש היכן שיזדמן ... ולא יהיה כהן אלא (בעל) יחוס מסוים, כל זאת להמעיט מין זה של פולחן, ושלא יהיה ממנו אלא מה שלא הצריכה חוכמתו שיימנעו ממנו כליל.¹

על פי גישה זו, עיקר מטרתה של תורת הכוהנים איננה להורות באופן חיובי כיצד לנהוג, אלא לאסור את הפולחן בדרכים שלא פורטו בה. ההנחה שביסוד הפולחן הישראלי היא, שבני האדם נוטים מטבעם לעבוד את הא-ל באמצעות קורבנות, ולכן יש להגביל את הנטייה הטבעית הזו באמצעות מיסוד הפולחן וקיבועו בתבניות ברורות.

קריאת ספר "ויקרא" בפרספקטיבה האמורה מגלה, שהמסר המצמצם ניכר גם בסיפורים המועטים שבו: בפרק ח' מתואר טקס הכשרת הכוהנים, ובו תיאורי מעשים פולחניים, אשר לראשונה מופיעים כדיווח על התנהגות הדמויות ולא כציווי עתידי. והנה, לכל אורך הפרק שב וחוזר בווריאציות שונות הביטוי: "וַיַּעַשׂ מִשֶּׁה פְּאֶשֶׁר צִנָּה ה' אֹתוֹ" (פסוקים ד, ה, ט, יג, יז, כא, לד, לו). רש"י מפרש על אתר, שההדגשה נועדה לתת תוקף א-לוהי להכתרת אהרון אחי משה, כדי למנוע חשדות לנפוטיזם פסול מטעם משה.

אחר שנסתיים ספר "שמות" בהוראות מפורטות לבניית המשכן וכלי הקודש, מתמקד ספר "ויקרא" בדרכי העבודה של הכוהנים ובדינים הנלווים לעבודה זו.

נקל להבחין בהבדל הסגנוני שבין ספרי "בראשית" ו"שמות" לבין ספר "ויקרא". בבסיסם של שני החומשים הראשונים עומדת ההיסטוריה המסופרת באופן כרונולוגי, ואפילו קובצי החוקים שבהם נמסרים כחלק מן התיעוד ההיסטורי של קורות ישראל. כך נמשך קו עלילתי השוזר על ציר הזמן את הסיפורים על בריאת העולם ובחירת עם ישראל: למן סיפורי הבריאה הפותחים את ספר "בראשית", עבור בסיפורי האבות וביציאת מצרים, ועד לפירוט החובה של בניית המשכן וצידו, החותמים, כאמור, את ספר "שמות". דוגמה לעיקרון זה ניתן למצוא באופן שבו קובץ הדינים הארוך שבספר "שמות" מתעכב על הנסיבות ההיסטוריות שבהן נמסרו החוקים (שמ' כד:ב-ד), באופן שמאיר את החוקים כחלק חשוב בסיפור. סגנון הכתוב חורג אמנם מקו העלילה הראשי, אך נועד למעשה להתפרש כנסיבות שאפשרו את ההתרחשות העלילתית החשובה של כריתת הברית בסיני (שם:ז-ח).

לא כן חומש "ויקרא", הפותח ברשימה מפורטת של הוראות הנוגעות בעיקר לאופן הראוי להקרבת הקורבנות, ומנותק מבחינה סגנונית ולשונית מן הסיפור ההיסטורי המתמשך. על אף כותרות הממענות את פירוטי הדינים לכל ישראל (וי' א:ב; ד:ב), חומש "ויקרא" פונה בעיקר אל הכוהנים המשרתים בקודש, ולא לכלל העם: ספק אם ישראלי מן השורה יושפע מתיאור סדרי העבודה המפורטים, כדוגמת אלה שבפרשתנו. אישוש להנחה זו עולה אפילו מן הפן הכמותי שבספירת המילים והפסוקים. כך לדוגמה, בויקרא א:יא מופיעה כותרת בת פסוק אחד בן ארבע עשרה מילים, הנוגעת לישראלי שמבקש להעלות קורבנו מן העוף, אך פירוט ההוראות לכוהנים, בנוגע לאותו קורבן עצמו, נפרש על פני שלושה פסוקים, ובהם ארבעים וארבע מילים. נמצא שהתיאור הארוך והמפורט לא נועד לפרש לכלל העם את דיני הקורבן, אלא להדריך את הכוהנים בעבודתם.

* ד"ר עומר מינקה הוא חוקר מקרא; עבודת הדוקטור שלו נכתבה במחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן (לתגובות: minkomer@gmail.com).

¹ מורה נבוכים, תרגום: מ' שוורץ, תל אביב 2002, ע' 536.

יצירתיות או יוזמה כריזמטית. נמצא שבאמצעות הדינים הרבים והמפורטים שבפרשתנו ובספר כולו, מתעצב מקום ההקרה כמשכנו של הא-ל, אשר הוא הקובע את אופני ההתנהגות במשכנו, ולא כמשכנם של הכוהנים המשרתים בו.

אפשר שעל ידי שמירה כזו על אופייה של עבודת המשכן, מבואר מסר חשוב הראוי לכלל עם ישראל, ובהחלט לא רק לכוהנים המבצעים בפועל את העבודה במשכן: הפולחן הנדרש על פי חוק התורה לא נועד לשרת את הכוהנים ולאפשר להם למצות את קרבתם אל הקודש. חוקי הקרבנות מקבעים את עבודת המשכן כמוסד אשר נתון להגבלות רבות ולפיקוח, ואשר נועד לשרת את כל ישראל, ולאפשר לכולם גישה מדודה וזהירה אל הקודש באמצעות הכוהנים המשמשים בו. נמצא שדווקא הפירוט הרב של ההגבלות, החלות על הכוהנים במשכן, משמש לאישוש התפיסה של הישראלי בדבר היות המשכן שייך לכלל העם, ולא רק למעמד הכוהנים המשרתים בו.

“חידת סדר הפרשיות” (ויקרא)

לפניכם רשימת פרשיות. ליד כל פרשה מצוין מספרה הסיפורי ברשימה שבה סודרו כל פרשיות השבוע בתורה על פי עיקרון מסוים. מצאו את העיקרון שלפיו סודרו הפרשיות, וסדרו את כל הפרשיות על פי הסדר זה: 53 - שלה-לך - 2, ויקרא - 26, בהעלותך - 53

גלעד הרשונים

את פתרון החידות ניתן למצוא בדף הפייסבוק של הדף השבועי.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

עם זאת ניתן להוסיף להסבר זה את המשמעות של הגבלת הפולחן שהצבענו עליה לעיל: סיפור הקדשת הכוהנים מדגיש באופן מיוחד כי המעשים שנעשו במשכן לא כללו שום פעולה נוספת על הצו הא-לוהי. שכן, כל הוספה על המצוות שציווה ה' נתפסת כמעשה שלילי, משום שהיא חוצה את הגבול הברור שבין עבודת ה', שהינה פרי יוזמת הא-ל לבין עבודה שהיא יוזמת האדם, ואשר נועדה לענות על מאוויי האנושיים של הכוהן. הביטוי הברור ביותר של תפיסה זו מגיע בסיפור הקדשת המשכן, בפרקים ט-י. בזו אחר זו מופיעות בו שתי התרחשויות הפוכות. בראשונה, משה מצהיר ומורה כי במשכן יש לבצע רק את אשר ציווה ה', על מנת ש"יִרְא אֱלֹהֵיכֶם כְּבוֹד ה'" (ט:ו). ואכן, מעשי הכוהנים שנעשים בהשגחת משה ואהרון נעשים "כמשפט" (ט:טז), ובעקבותיהם נענה ה': "וַיִּרְא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם" (ט:כג). כנגד זאת, בהתרחשות השנייה, הכוהנים נדב ואביהוא יוזמים לראשונה מעשה פולחני שלא על פי הצו הא-לוהי, כפי שנמסר בידי משה, ולפיכך הם באים מיד על עונשם. שתי ההתרחשויות הצמודות בעלילת חנוכת המשכן מלמדות על אופייה המגביל של תורת הפולחן הכוהנית, כפי שראינו לעיל: יש לבצע בדקדקנות את ההוראות שבצוויי הפולחן, ולא להוסיף עליהן מאומה.

מעשי הקרבת הקורבנות עשויים מעצם טיבם להוביל את העוסקים בהם לאקסטזה. שחיטת בעלי החיים הרבים והעיסוק הרב באש, המלווה בניגונים חוזרים ונשנים בכלי הנגן של הלוויים, עלולים להוות סביבה טבעית להתנהגות יצרית בלתי נשלטת. בסביבה זו מוצב הכוהן, שחונך מינקות לתפוס עצמו כנבחר וכמיוחד לעומת ישראלי בן שבת אחר. במצב כזה הוא עלול לפרש בטעות את ייחודו זה כפריבילגיה המאפשרת לו קרבה יתרה אל הקודש, ולהשתמש בכלי הפולחן ובמקום הקדוש כפלטפורמה לחוויה דתית-אישית שלו עצמו. לפיכך, דווקא במקום הזה ובהקשרים החברתיים האלה, נדרש החוק ליצירת מערכת של בלמים והגבלות שנועדו למנוע תופעות כאלה. הפירוט הארכני של הדרישות המדוקדקות, שנדרשות באופן מיוחד מן העוסקים בעבודת הקורבנות, משמש אפוא כמעצור מפני התלהבות יתר של הכוהנים במשכן, על ידי הפיכת הסביבה האקסטטית שתוארה לעיל לסביבה פורמליסטית "יבשה".

בסביבה כזו נצבע המעמד הכוהני בגוון אפרפר של עובדי המשכן, האחראים על ענייני עבודת ה' הציבורית, אך לא ככאלה האמונים על חוויה מיסטית הדורשת